

SUCCESVOL LEREN **IN DE** **VOLWASSENENEDUCATIE**

Uitgeverij Eenvoudig Communiceren | Lezen voor iedereen

eenvoudigcommuniceren.nl

lezenvooriedereen.be

Auteurs: Prof. Dr. Maurice de Greef & MSc. Mieke de Haan MLD

Vormgeving: Eenvoudig Communiceren

Beeld cover & alle afbeeldingen: © www.volwassenenleren.nl / Lex Dirkse

© 2026 Artéduc, Vught

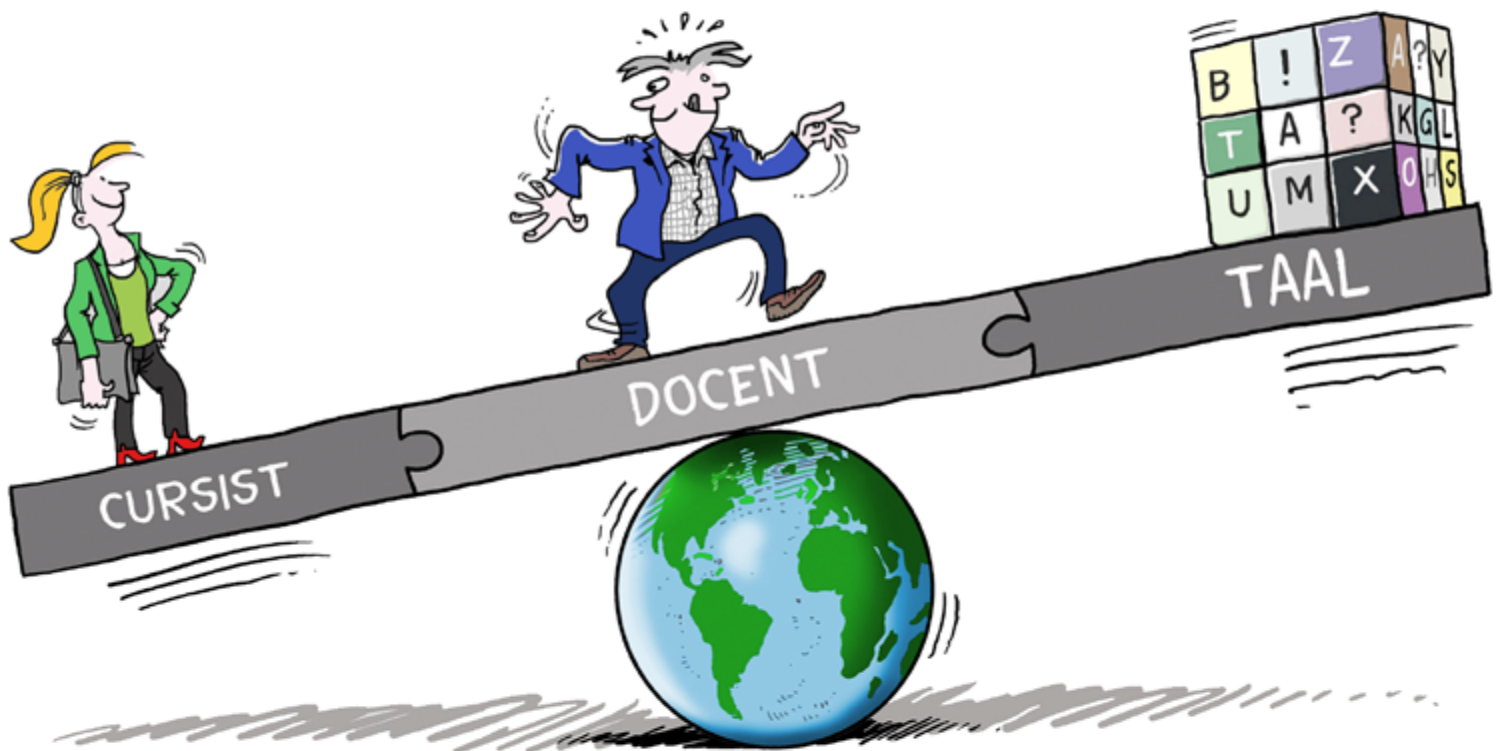
Deze uitgave verschijnt ter gelegenheid van de 9e NT1-Docenten Conferentie, maart 2026

ISBN 978 90 8696 824 4

Maurice de Greef & Mieke de Haan

SUCCESVOL LEREN IN DE VOLWASSENENEDUCATIE

Richtlijnen voor docenten:
een gedifferentieerde aanpak

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord | p. 7

Inleiding:

Leren is een cyclisch recht en geen ladder | p. 9

Hoofdstuk 1:

De diversiteit van de deelnemers in de volwasseneneducatie | p. 13

Hoofdstuk 2:

Een gedifferentieerde lesaanpak | p. 18

Hoofdstuk 3:

Differentiatie vraagt om 3 vormen van leren | p. 21

Hoofdstuk 4:

Didactische principes voor succesvol leren | p. 26

Hoofdstuk 5:

Gekwalificeerde docent als expert, mentor en motivator | p. 34

Hoofdstuk 6:

Examinering met een focus op beheersing in plaats van het niveau | p. 39

Referenties | p. 43

VOORWOORD

Leren stopt niet na de schooltijd. Voor sommige volwassenen begint het leren juist opnieuw, wanneer duidelijk wordt dat om goed te kunnen functioneren in het dagelijks leven bepaalde vaardigheden nodig zijn. Het kan gaan om taal, rekenen of digitale vaardigheden, maar ook om plannen, communiceren of het omgaan met nieuwe situaties op het werk of thuis. De stap om op latere leeftijd weer te gaan leren is echter niet vanzelfsprekend. Eerdere negatieve schoolervaringen, onzekerheid of praktische drempels spelen daarbij vaak een grote rol.

Leren als cyclisch proces

Leren is geen ladder die zo hoog mogelijk beklommen moet worden, maar een cyclisch proces waar iedereen recht op heeft. Volwassenen leren door te oefenen, te experimenteren, te reflecteren en nieuwe stappen te zetten. Dat proces verloopt zelden in een rechte lijn. Vallen en opstaan horen erbij. Niet het behalen van het hoogste niveau staat centraal, maar het beheersen van vaardigheden die nodig zijn om het geleerde daadwerkelijk toe te passen in het dagelijks leven, zowel privé als op het werk.

Diversiteit in de volwasseneneducatie

Volwasseneneducatie wordt gekenmerkt door grote diversiteit. Deelnemers verschillen qua leeftijd, achtergrond, leerervaringen, motivatie en leerdoelen. Sommigen nemen deel om een concreet probleem op te lossen, anderen om hun zelfvertrouwen te vergroten of nieuwe kansen te creëren. Een uniforme lesaanpak doet aan deze verschillen geen recht. Gedifferentieerd lesgeven is daarom geen keuze, maar een noodzakelijke voorwaarde om succesvol te kunnen leren. Dit vraagt van docenten een voortdurende afstemming op individuele leerwensen en mogelijkheden.

Een gedifferentieerde aanpak

In deze publicatie wordt uitgelegd hoe een gedifferentieerde aanpak in de volwasseneneducatie vorm kan krijgen. Op basis van onderzoeken en praktijkervaring worden inzichten gedeeld over persoonsgericht, ervaringsgericht en praktijkgericht leren. Daarnaast komen didactische principes aan bod die bijdragen aan motivatie, betrokkenheid en duurzame leerresultaten. Ook wordt er aandacht besteed aan volwassenen die extra uitdagingen ervaren tijdens het leren, zoals leerbarrières of -beperkingen. Docenten kunnen hier passend op inspelen door bijvoorbeeld te schakelen tussen verschillende rollen: expert, mentor en motivator.

Kortom, deze publicatie biedt docenten verschillende handvatten, zodat deelnemers zich kunnen ontwikkelen in hun eigen tempo.

INLEIDING:

LEREN IS EEN CYCLISCH RECHT EN GEEN LADDER

Voor vrijwel iedereen is het belangrijk om ertoe te doen en iets te doen dat zin heeft. Maar tegelijkertijd moet er ook 'brood op de plank' komen en moet je een 'dak boven je hoofd hebben'. En de meeste mensen kiezen er niet voor om in eenzaamheid te leven. Familie, vrienden, kennissen en buurtgenoten maken het leven betekenisvol.

Dit lijkt allemaal vanzelfsprekend, maar dat is niet voor iedereen het geval. In de praktijk vraagt het zorgen voor jezelf en het onderhouden van sociale contacten om vaardigheden. Betaald werk, communiceren met anderen en deelnemen aan de samenleving gaan niet vanzelf. Daarvoor is onderwijs nodig.

Van ontwikkelen naar presteren

Oorspronkelijk stond onderwijs voor een manier of een wijze waarop mensen zich konden ontwikkelen: een ‘ontwikkelwijze’ of kortweg ‘onderwijs’. In de loop der tijd is die gedachte verschoven. Het onderwijs is steeds meer een systeem geworden waarin het behalen van het hoogste niveau centraal staat. Vrijwel alle opleidingen zijn opgebouwd uit curricula, die worden afgesloten met toetsen. Het hoogste cijfer of het hoogste niveau is het ultieme doel. Het nummer ‘Nooit een acht’ van Harry Bannink en Annie M.G. Schmidt illustreert dat treffend. Een 7 voelt teleurstellend omdat het geen 8 of hoger is, terwijl het eigenlijk een goed resultaat is.

Dat streven naar het hoogste niveau zit in het hele onderwijssysteem. Het is zichtbaar in de schooltypen, de indeling naar taal- en rekenniveaus, het behalen van studiepunten en ook in de indeling van het EQF (Europees Kwalificatieraamwerk). Dat zorgt ervoor, dat sommige jongeren voortijdig het schoolsysteem verlaten. Ze komen niet verder dan de onderste trede van de ladder of kunnen er zelfs niet op klimmen. Het druist eigenlijk in tegen de basisgedachte waarom het onderwijs ooit bedacht is: mensen de kans geven om zich te ontwikkelen, zodat ze betekenisvol kunnen deelnemen aan de samenleving en in hun eigen levensbehoeften kunnen voorzien.

Basisvaardigheden als fundament

Om goed te kunnen functioneren in de samenleving zijn een aantal basisvaardigheden van belang. Vaardigheden zoals taal, rekenen en digitale vaardigheden, die je nodig hebt om goed te kunnen functioneren in de samenleving. Daarnaast zijn ook vaardigheden nodig zoals het oplossen van problemen, samenwerken en het kunnen managen van taken die je thuis of op het werk moet doen.

Je hoeft hier uiteraard niet de beste in te zijn, maar je moet ze wel voldoende beheersen. Iedereen heeft het recht om zich die vaardigheden eigen te maken.

Volwasseneneducatie als tweede kans

Veel volwassenen die op latere leeftijd weer gaan leren, doen dat omdat ze in hun jeugd om verschillende redenen hun opleiding niet hebben kunnen of willen afronden. Volwasseneneducatie biedt hun een tweede kans om de vaardigheden eigen te maken die ze in het leven nodig hebben. Die kans draait niet om het bereiken van het hoogste niveau, maar om ontwikkeling. Leren is daarbij geen rechte lijn omhoog maar een cyclisch proces van vallen en opstaan. Een proces waarbij je stap voor stap nieuwe vaardigheden uitprobeert en je eigen maakt, totdat je ze uiteindelijk voldoende beheerst.

Leren als cyclisch proces

Het uitgangspunt van volwasseneneducatie is dus niet om zo hoog mogelijk te komen, maar het recht op een cyclisch leerproces dat aansluit bij de persoon. Een proces waarin plannen maken, experimenteren, reflecteren en bijstellen elkaar voortdurend afwisselen. Dat cyclische proces loopt door zolang dat nodig is om de vaardigheden te ontwikkelen die iemand nodig heeft in het dagelijks leven.

Tijdens dat proces moet de lerende, het individu, centraal staan. Zeker als het gaat om volwassenen die het onderwijs een tweede kans geven. Om hen te motiveren moeten hun individuele wensen en behoeften centraal staan. Dan is het dus noodzakelijk dat een docent differentieert. De docent moet daarvoor zicht hebben op de leerwensen van de verschillende deelnemers en op basis daarvan een leerplan maken.

Dat is niet eenvoudig, want als docent heb je te maken met een hele groep. Op basis van uitgebreid literatuuronderzoek wordt in deze publicatie toegelicht hoe een docent in de volwasseneneducatie kan differentiëren. Zo kunnen individuele deelnemers toch succesvol leren in een groepssetting.

HOOFDSTUK 1:

DE DIVERSITEIT VAN DE DEELNEMERS IN DE VOLWASSENENEDUCATIE

De groep volwassenen die op latere leeftijd aan de basisvaardigheden kan werken is vrij groot. Naar schatting zijn 2,2 miljoen volwassenen tussen 16 en 65 jaar laaggeletterd en / of laaggecijferd (Buisman et al., 2024). Het gaat om een diverse groep: mannen en vrouwen, jongere en oudere volwassenen, werkenden en werklozen, mensen met en zonder een migratieachtergrond.

Basisvaardigheden beperken zich bovendien niet tot taal-, reken- en digitale vaardigheden. Ze omvatten ook sociale, financiële, werknemers- en gezondheidsvaardigheden, evenals ‘overkoepelende vaardigheden’ zoals problemen kunnen oplossen, samenwerken en leren leren. Deze vaardigheden zijn niet vanzelfsprekend aanwezig bij alle volwassenen. Zo beschikt slechts 40% van de inwoners over voldoende basale financiële vaardigheden en is 21% onvoldoende digitaal vaardig (CBS, 2022). Volwassen deelnemers hebben dus een heel diverse achtergrond en kunnen met een heel andere behoefte aan een leertraject beginnen dan hun medecursisten.

Specifieke aandacht voor uitdagingen: TOS (Taal Ontwikkelings Stoornis)

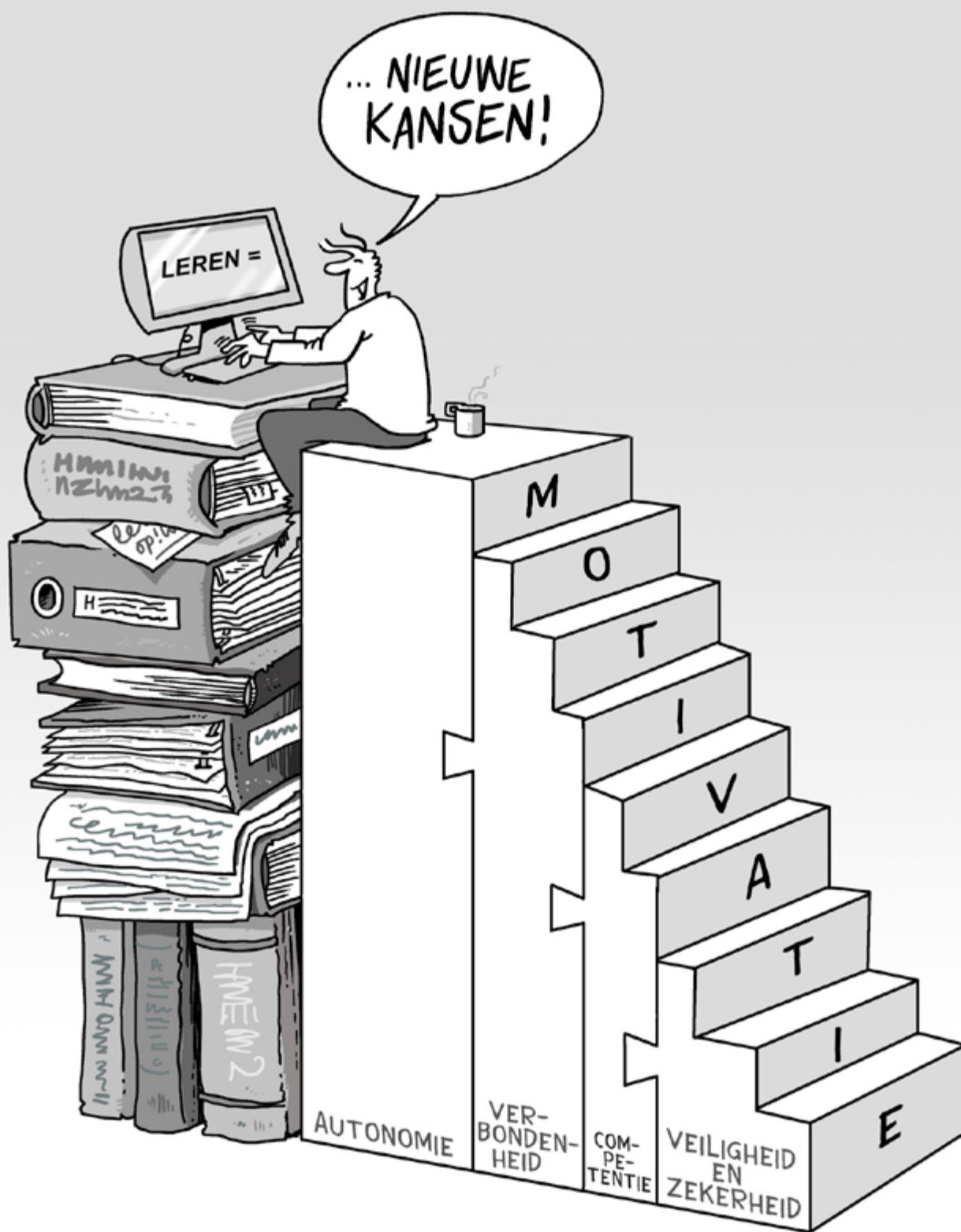
Soms hebben volwassenen ook een extra uitdaging, omdat het leren niet vanzelf gaat en er soms sprake kan zijn van een beperking tijdens het leren. Een deel van de groep potentiële volwassen deelnemers kan bijvoorbeeld een taalontwikkelingsstoornis (TOS) hebben. Dat is een ‘neurocognitieve ontwikkelingsstoornis, waarbij het vermogen om taal

te leren en de taalverwerking in de hersenen moeilijk verlopen' (Hesseling & Wielaard, 2019, p. 6). Problemen met het begrijpen van taal en/of praten kan daarvan een gevolg zijn.

Geschat wordt dat ongeveer 414.167 volwassen inwoners in Nederland een vorm van TOS hebben (CBS, 2021a; CBS, 2021b; InfoNu.nl, 2021). Verschillende onderzoeken laten zien dat deze volwassenen vaker te maken krijgen met onder andere (Del Tufo & Erale, 2020; Dubois et al., 2020; Mouridsen & Hauschild, 2009; Winstanley et al., 2018):

- problemen in taal- en gedragsontwikkeling
- vroegtijdig schoolverlaten
- moeilijkheden bij het vinden van werk
- ondersteuning bij het beheer van hun financiën

Volgens De Haan en De Greef (2022) is het voor de volwassenen zelf niet altijd wenselijk om TOS te diagnosticeren, maar kunnen docenten het wel signaleren. Het voordeel daarvan is dat ze op basis van de signalen andere werkvormen tijdens de les kunnen inzetten, waardoor deze groep volwassenen zich de basisvaardigheden beter eigen kunnen maken. Bij gedifferentieerd lesgeven hoort dus ook aandacht voor eventuele leerbeperkingen zoals TOS.

Motivatie en leerbarrières bij volwassen deelnemers

Volwassenen nemen pas deel aan een leertraject als zij geen barrières ervaren om (weer) te gaan leren. Onderzoek onder meer dan 200 NT1-deelnemers toont aan dat met name de stap om basisvaardigheden te leren pas wordt gezet als de deelnemer het gevoel heeft dat het passend is (De Greef, 2021). Dit willen ze bespreken met iemand die ze vertrouwen, tijdens een een-op-een gesprek.

Veel deelnemers ervaren namelijk barrières voordat ze überhaupt starten aan een leertraject. Vooral negatieve leerervaringen uit het verleden spelen hierbij een grote rol. Slechte schoolervaringen verkleinen de kans dat volwassenen later opnieuw gaan leren (Kilpi-Jakonen et al., 2015). Door de negatieve leerervaringen te overwinnen, wordt de motivatie voor deelname aan leren gestimuleerd (Byrne et al., 2016). Naast externe factoren zoals tijdgebrek, financiële beperkingen of werk, blijken vooral intrinsieke barrières doorslaggevend (De Greef, 2021).

Wat daarbij helpt, is dat de leertrajecten inspelen op de diversiteit van de deelnemers en dat docenten aandacht hebben voor:

- de sociodemografische achtergrond (herkomst, familie, leeftijd)
- de dagelijkse activiteiten (werk en vrije tijd) en de bijbehorende vindplaatsen
- het netwerk en de bijbehorende vindplaatsen
- het kunnen en willen leren (in relatie tot de duur van de kwetsbare positie)
- het voelen van een bepaalde urgentie om te gaan leren

De leertrajecten in de volwasseneducatie moeten dus rekening houden met de diversiteit van de deelnemers en praktijkgericht zijn. Dat bevordert niet alleen de instroom, maar ook de motivatie tijdens de lessen zelf. Gedifferentieerd lesgeven lijkt het sleutelbegrip voor een succesvol leerproces te zijn.

HOOFDSTUK 2:

EEN GEDIFFERENTIEERDE LESAANPAK

Aan 140 docenten in de volwasseneneducatie in zowel Nederland als Vlaanderen is gevraagd wat ze belangrijk vinden om het leren leren te bevorderen voor de verschillende deelnemers in hun groepen. De deelnemers werden verdeeld in vier groepen:

1. Laagopgeleide NT2'ers (lerenden die Nederlands als tweede taal leren en niet in Nederland of Vlaanderen geboren zijn)
2. Hoogopgeleide NT2'ers (lerenden die Nederlands als tweede taal leren, maar een hogere opleiding hebben)
3. Laagopgeleide NT1'ers (deelnemers die Nederlands als moedertaal hebben)
4. Laagopgeleide NT1,5'ers (deelnemers die in Nederland of Vlaanderen naar school zijn geweest maar thuis een andere taal spreken)

Didactische keuzes per groep

Wat opvalt is dat de aanpak per groep heel erg verschilt. Tabel 1 laat zien welke didactische werkwijzen de docenten toepassen. Per groep is een top 3, 4 of 6 gemaakt van de meest gegeven antwoorden. Hieruit blijkt dat bij laagopgeleide NT2'ers docenten met name inzetten op functionele opdrachten, die vooral ook buiten de lessituatie geoefend en herhaald kunnen worden. Terwijl bij hoogopgeleide NT2'ers docenten ook extra inzetten op verschillende leerstrategieën om de taal aan te leren (zie tabel 1).

Bij de NT1'ers lijkt het vooral zinvol om een concreet stappenplan te maken en de leerbehoeften goed in beeld te brengen. Terwijl de docenten bij de NT1,5'ers juist meer inzetten op coachend begeleiden en het laten behalen én delen van succeservaringen (zie tabel 1).

Deze verschillen laten zien dat docenten actief differentiëren op basis van de achtergrond van de deelnemer. De vraag blijft: wat maakt een gedifferentieerde didactiek succesvol bij het lesgeven aan volwassenen?

Tabel 1: Didactische werkwijzen om leren leren te bevorderen per doelgroep (N = 140)

Gegroepeerd naar meest gegeven antwoorden door docenten (soms op gedeelde plek in top 3, 4 of 6)

Laagopgeleide NT2'ers	Top 6	Hoogopgeleide NT2'ers	Top 4	Laagopgeleide NT1'ers	Top 3	Laagopgeleide NT1,5'ers	Top 3
Buitenschoolse opdrachten met transfer	1	Buitenschools leren bespreken	1	Leerbehoeften formuleren en stappenplan opstellen	1	Succeservaringen behalen en delen	1
Herhalen	2	Koppeling aan interesse / praktijk / leefwereld / werk	2	Buitenschoolse opdrachten met transfer	2	Coachend begeleiden	1
Functionele inhoud centraal via ervaringsgericht en praktijkgericht leren	3	Inzet lees- en luister- en leerstrategieën	3	Functionele inhoud van de leefwereld centraal	3	Korte termijn-doelen en leerroute samenstellen	2
Heldere structuur en planning van (zelfstandig) leren en ondersteuning op het waarom	4	Spreek- en presentatie-oefeningen	3				
Via digitale apparaten leren stimuleren (App, e-learning, google classrooms, Bookwidgets, Diglin)	5						
Interactie via peercoaching en groepswork over inhoud en leerproces	5						

Succesvolle elementen van gedifferentieerde volwasseneneducatie

Onderzoek naar succesvol leren voor volwassenen toont aan dat een gedifferentieerde aanpak tot succesvolle leerresultaten leidt (zie figuur 1). Belangrijke onderdelen van zo'n aanpak zijn: variatie in instructie, betrokkenheid, leerstrategieën en reflectie. Doordat een docent tijdens de les differentieert, kan deze de deelnemers zelf ervaringen laten opdoen, zowel tijdens de les als in de praktijk. Differentiatie lijkt de basis te vormen om uiteindelijk een succesvolle leeromgeving te realiseren, waarin zowel persoonsgericht, ervaringsgericht en praktijkgericht leren centraal staan. De docent vervult hierbij meerdere rollen tegelijkertijd: die van expert, mentor en motivator (zie figuur 1).

Figuur 1: Model van gedifferentieerde volwasseneneducatie

© Maurice de Greef (2025)